

”נפגשים בפרשה”, התשע”א

פרשת בהר

הרב אבינר ואלישיב רייכנר

השיעור נמסר בכל שבוע באתר מכון מאיר: .meirTV.co.il. להערות/הארות: matan.ozana@gmail.com

א. הפרשה פותחת במצוות שמיטה, ותיאור התורה למצוה זו הוא: ”ושבתה הארץ שבת לה”. אבל מיד אח”כ מתואר שהאדם הוא השובת בשנה זו - ”שדך לא תזרע וכמוך לא תזמור”. מיהו השובת בשנת השמיטה?

שאלתך היא למעשה האם המצוה היא ב”גברא” (האדם הוא השובת) או ב”חפצא” (האדמה היא השובת).

והתשובה - האדם הוא השובת. שכן אם נאמר שהארץ היא השובתת, אז כיצד מותר לגוי לעבוד בשנה זו, וכן היתר מכירה לא יועיל, ועוד כהנה וכהנה הוכחות. לכן באמת מסביר הרב קוק שהביטוי ”ושבתה הארץ” מתאר תוצאה של שביתת האדם.

ב. מה עניינה של שמיטה זו?

ישנם פירושים רבים לדבר, נביא פירוש אחד. הרב קוק מסביר שמדובר בענין חברתי. לפעמים מתבדחים ואומרים ש”ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה”, אבל במבחן המציאות זהו כלל פחות גדול. במציאות יש הקפדה גדולה על רכוש פרטי, שלי-שלי שלך-שלך, וזה מעכיר על חיי החברה. מצד אחד, הדבר מקנה סדר לחברה, אך מצד שני לא ניתן לחיות כך לאורך זמן. בשנת השמיטה, כשנשמטות הקרקעות מיד בעליהן והן הפקר לכל - מתרחש תיקון חברתי גדול. ובדומה לשבת, שבה שובת האדם הפרטי לאחר ששת ימי עבודה, כך בשנת השמיטה עם ישראל כולו שובת לאחר שש שנות עבודה (המקור להסבר זה של הרב קוק הוא בדברי הזוהר).

ג. היום, בעקבות התפתחות טכנולוגית רבה, רק חלק קטן מהעם עוסק בפועל בחקלאות, ונדמה שאנו לא מרגישים את שנת השמיטה באמת. מה ניתן לעשות בענין?

כיום אין אנו מרגישים את הטעם במצוות רבות התלויות בארץ - למשל תרומות ומעשרות, אין לנו כהנים לתת להם את התרומות, ואנו בסה”כ אומרים נוסח מסוים ומשליכים את הפירות לפח. אז תאמר, שלעתיד לבוא הדבר ישתנה ויהיו כהנים, אומר לך - גם מציאות זו של חקלאות למעטים תשתנה. הלא החיים בעיר אינם טבעיים לנו, אינם בריאים. עמ”י כולו עתיד לעסוק בחקלאות, וכך אומרת הגמרא ביבמות סג. : ”אמר ר’ אלעזר עתידין כל בעלי אומנויות שיעמדו על הקרקע”. ורש”י אומר שם: ”ייניחו אומנותם לעסוק בחריש ובקציר”. העם שלנו הוא עם הקשור לאדמה, עם חקלאי בנפשו. גם החגים שלנו קשורים לחקלאות - חג הסוכות הוא חג האסיף, חג השבועות הוא חג הקציר. לעתיד לבוא נחזור לטבע שלנו גם בנושא זה.

ד. בדרך האחרון יש חרפה במחלוקת בנושאי היתר המכירה ואוצר ב”ד בין חלק מהציבור שמקדם את הענין, לבין חלק אחר שמעדיף גידול נכרי. מה דעת הרב בנושא?

זוהי בעיה גדולה. ישנה איגרת של הרב קוק שיוצא בתקיפות כנגד אלו המעדיפים לשלם לגוים עבור התבואה ולמעשה לוקחים את הפרנסה מאחייהם. הבעיה היא גם שיש לכך השלכה לא רק בשנת השמיטה אלא גם בשנים שלאחריה, כי בינתיים אותם גויים הפכו לדומיננטיים בשוק. נאמר בתהילים קי”ג: ”גיבורי

כח עושי דברו" על החקלאים הגיבורים ששומטים את הקרקע ממש בשמיטה ומקיימים דבר ה', אבל איזו גבורה תמצא אצל הצרכן, לקנות מגוי ולא מיהודי?

צריכים להיות חכמים בנושאים כאלו, ולדעת היכן יש מקום להחמיר, והיכן לא (כאשר הדבר בא על חשבון אחרים זה לא ראוי). ובל נחשוב שהרב קוק הקל בענייני השמיטה. בזמנו, החזון איש תמך בקיבוץ חפץ חיים ובקיבוצי אגודת ישראל, ובשנת השמיטה חיפש קולות רבות בכדי שיחזיקו מעמד. ולעומתו הרב קוק החמיר בכל, פרט לקולא אחת - היתר מכירה.

ה. שנת היובל היא שנת שמיטה בבסיסה, בתוספת של שחרור עבדים, חזרת קרקעות לבעליהן וכו'. מה עניינה של שנה מיוחדת זו? ומדוע היא אינה מתקיימת היום?

אם השמיטה היא תיקון חברתי, היובל הוא סופר-תיקון, סופר שוויון חברתי.

כדי שנקיים את שנת היובל, על רוב עם ישראל להיות בארץ ישראל, וכל שבט על אדמתו.

אגב, שמיטה עצמה (כיתר מצוות התלויות בארץ) תלויה ברוב ישראל על אדמתם' (שנאמר "בבואכם" - צריך שתהיה ביאת כולם). וכן תוספות בערכין אומרים כי מאז שגלו ראובן גד וחצי שבט המנשה - שמיטה היא מדרבנן.

ו. התורה מבדילה בצורה ברורה בין היחס לעבד עברי לבין עבד כנעני.

עבד עברי הוא פועל יהודי עם חוזה עבודה ארוך טווח מוסכם (ברצונו) או כפוי (גנב ואין לו כיצד לשלם). אסור לרדות בו כלל. עבד כנעני הוא גוי המשועבד ליהודי, הנחשב כקניין כספו. לא מדובר ביחס משפיל כמו שניתן בזמנו אל העבדים בארה"ב, אלא ביחס של מעביד-עובד למשך כל החיים, כאשר למעביד יש אחריות מלאה על העבד ואינו יכול לזנוח אותו.

ז. בסוף הפרשה מתוארת מצוה לגאול עבד שנמכר, וכן מצוות חברתיות נוספות שמטרתן לעזור לאח בעת שהוא נופל ("וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו"). מה הגבול בין האחריות האישית של האדם לצאת ממצבו לבין אחריות הכלל להיות ערבים לו?

אכן צריכים לבחון כל מקרה בצורה עדינה, אבל החכמה היא לצפות זאת מראש. "וכי ימוך אחיך" - חז"ל אומרים שמדובר בעזרה לפני שאחיך יפול - ברגע שאתה מזהה תחילת נפילה עליך לעזור לו להחלץ ממצבו. וסמוך על העובדות הסוציאליות שלנו שהן יודעות למי לתת שירות מכל הלב, ועם מי לא להתברבר...

שְׁבֹט שְׁלֹום וּמְבוֹרָךְ